

HANKISS JÁNOS.

(*Lumière de Hongrie* című művének megjelenése alkalmából.)

Irta: *Vajthó László.*

TÖBB mint másfélévtizede dolgozik a magyar irodalomért, itthon és külföldön. Önálló művei: *Destouches, l'homme et l'œuvre* (1919). *Tormay Cecile* 1928. — A detektívregény (1928). — Jules Verne. A tudomány a szépirodalomban (1930). — Juhász Gézával: *Panorama de la littérature hongroise contemporaine* (Paris, 1930). — Th. de Viau: *Pyrame et Thisbé* (Strasbourg, 1933). — *Secrets d'atelier de l'abbé Prévost* (Francia Akadémia, 1933). — Irodalom-szemlélet (1934). — *Lumière de Hongrie, aspects de civilisation hongroise* (1935).

Ez a néhány könyvcím már magában világosan kifejezi *Hankiss János* munkásságának dualizmusát: egyfelől mint tudós, részletkutatásokat végez, másfelől összegez, népszerűsít. A kettő együttvéve hálátlan feladat még nálunk: az egyik miatt a tudás fajsúlyát érheti gáncs a tudás elszigeteltjei részéről, a másik pedig boulevard-szellemű *irodalomkiaknázás* sarlatánjai előtt látszik tehertételnek. Pedig *Hankiss* mind a két irányban utat akar törni s utat is tört már. Nem külön gondolat ez, újabb éveink lelkeségéből fakad, sőt nagyon is kelendő már, annyira, hogy vissza is élnek vele, s nemesítésre szorul, gátak közé kívánczok: hogy többet ne említek; a regényes életrajzok elburjánzása, nagy emberek kiszolgáltatottsága területén. Épp ilyen korban kell, hogy az érzelmesen felületes irodalom-riportereket, az át-és feldolgozókat, a mindennemű «Közli Jánosokat» a *Hankiss Jánosok* váltsák fel: váltság meg a népszerűsítésnek avatatlan kezekben kompromittált műfaját. Ezt nem lehet eléggé s elégszer hangoztatnunk, mert a «tudás-átvitel» művészetéhez és tudományához vezető utat ezek a fürgetollú sekélyesek zárják el a hivatott munkások elől. Akinek csak ürügy a mestereknek a nagyközönség felé zárt műveiben való kalauzolás, mert ezen a címen a maguk olcsó portékájukhoz keresnek fedezéket. Egy sereg friss, egészséges szellemű, nagyképzettségű tudósra van itt szükség, a tudomány-széthordás, az irodalom-pedagógia mestereire. *Hankiss János* ezek közül való, a legjobbak közül való.

Célkitűzésének kettőssége már a *Detektívregényről* s *Jules Verne-ről* írt tanulmányából erősen kitetszik. De még világosabban érezzük két évvel ezelőtt kiadott *Irodalom-szemlélet*-ében (Új Írók. 9. sz. Szerkesztik: *Juhász Géza* és *Kardos László*, Debrecen). *Hankiss* itt hat cikken keresztül minden időknek egyik legizgatóbb problémáját vizsgálja.

Közelebb akarja hozni az irodalmat az élethez, az «ismeretlen olvasó» jogait is törvénybe szeretné iktatni, mert társszerzőnek érzi az alkotó mellett. Ellentétes fogalmak «életszerűbb» rendezésére törekszik, az irodalom jelentőségének teljesebb megértésére. Egy sereg balítélet ellen hadakozik, melyek tekintélyes kövületté teszik a köztudatban a tudós, a művész fogalmát s az olvasót, a műélvezőt mérföldnyi messzeségre tessékelik el műhelye tájáról, olyan területről, melynek bizonyos tekintetben maga is egyik művelője, műveltetője. Ez a szempont alázatosan megértő, de egyúttal nagyigényű is. Mert nem az alkotás törvényeit akarja megtizedelni, hanem sokkal inkább

élet és irodalom vonatkozásait szeretné elmélyíteni, s a foga mak tisztázásával, a «korhadó piederstálok» eltávolításával közvetlenebb, őszintébb fogalmazást is kíván, tévedések, mulasztások felszámítását, elévülhetetlen művészi és tudományos dogmák tiszteletbentartásával az egyén korlátlan uralmát is. Az «irodalomszemlélet» törvényeinek nincsen meghatározott számuk, mint az Institut «halhatatlanjainak». Örökké fejlődő valami az, alkotók, olvasók, műélvezők, nemzedékről-nemzedékre módosítják, fejlesztik végeláthatatlanul. Minden generáció annyira mutatja meg igazi arcát, rátermettségét vagy irodalomellenességét, amilyen arányban a műalkotást és az életet csak egymásmellettiségükben avagy szerves összefüggésükben is át tudja élni. Hankiss János egyik kitűnő eszméltetőnk, gondolatébresztőnk, sokszor kalauzunk is a jobbik, bár töretlenebb úton.

De ő egy tágabb síkban is harcol irodalom és élet kapcsolataiért, mikor társtalan nemzetének szellemiségét a külföld tudatába szeretné beoltani.

Akár «Magyar Fény»-nek, akár «Magyar Világosság»-nak fordítom a *Lumière de Hongrie* címet, a szívárvány hét színét képezem hozzá, melyen át egy nagyon melegszívű, fiatal magyar tudós, irodalompedagógus lelke sugárzik az idegen lelkekbe, hogy a tájékozatlanság ködét oszlassa. Képeskönyv ez egy odakünt még mindig ismeretlen nemzet Kelet és Nyugat közt küzdő ezerszertendős karakteréről. Bár szép illusztrációk ékesítik, igen jellemző s dicséretére válnak annak, aki ily szűkrezabott kollekcióban külső történelmi diszt is adott a szöveghez, mégis az igazibb képek magából a könyvből, a magyar történelem szellemiségének magas fejezeteiből, impreszionista vázlataiból ragyognak elő. Ezt a könyvet a francia szellemem pallérozott magyar író írta, s ha volt is itthon már elődje, modorban, berendezésben úttörő; sajátos magyar látás van benne, s jókora francia tanultság. Lehetetlen itt meg nem említenünk az Institut de France egyik nagy munkaterületét, mely nálunk, sajnos, még elég töretlen. Gyermekekori emlékeinkből egy hármaskönyvre gondolok, melynek első íze: *Les Enfants de Marcel*; kis és nagy gyermekeknek, felnőtteknek is kívánatosan, egy egész Franciaországot ismertet, apró illusztrációk kíséretében, de tudományok történetét is, ha mégoly szerény keretben is, ízelítőnek; mesterségeket is, voltaképp mindenkihez szólva, aki hazájának, sőt az emberiségnek fejlődésében a legszükségesebbet, a nélkülözhetetlent tudni szeretné. Nálunk ez a népszerűsítő szellem — avattak kezében! — még korántsem honosodott meg annyira, mint a franciáknál, nálunk a tudomány és a nagyközönség közt nincs elég gyakori közeledés. Még mindig hiányzik a magyar kéznek, a magyar fejnek összefoglaló története, olcsó, százezres kiadásban, a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában. A magyar tudomány már rég elérte virágkorát, de még nem vált eléggé közkinccsé. Ami azzá vált, az legtöbbször eltorzítva vált azzá. Mert csak tudós legyen, aki igazán szét akarja hordani az eredményeket. A *Hóman*—*Szekfü*-féle Magyar történelem, *Pintér Jenő* hétkötetes Irodalomtörténete már jelzi ezt az útírányt, melyet majd a fiatalabbak építenek ki az úttörők munkáján felbuzdulva. Annyi lesz ez majd, mint minden eredményt kiemelni zárt kereteiből s átfordítani a köznyelvre. Lehet-e a legelvontabb tudománynak és művészetnek is szebb végső célja, ambíciója ennél?

Hankiss János sok külföldi társával együtt vallja, hogy a fogalmak tisztulása új történetírói lehetőségeket nyit meg. Az oslói történettudományi kongresszushoz hozzátapadva alakult meg a nemzetközi irodalomtörténeti bizottság, amelynek egyik alapítója volt, s ma titkára, ez első két kongresszus

szervezője. Egy sereg irodalomelméleti cikket írt (egy részük a Napkeletben jelent meg s most napvilágot láthatnak franciául is). E munkásságban a gyakorlati tudós áll előttünk igazán, aki a kapcsolatok fenntartását szolgálja magyarság és Európa közt. Hankissnak itt van eddig legnagyobb érdeme. Tanítványait európai tanulmányutakra nevelni, azokhoz hozzá is segíteni, s — állandó külföldi szereplései révén — tudományoz együttműködések kapcsán a nyugat figyelmét szellemiségünkre felhívni. A *Lumière de Hongrie*, melyet a zajtalanul dolgozó, nemesen irodalmi szellemű *Vajna és Társa* vállalat adott ki, egyik modern előőrsé ennek a törekvésnek. Hankiss Jánosnak van ennél eredetibb könyve is, de hasznosabb egy sem. Elolvasása egész hasonló természetű könyvsorozat gondolatát ébreszti s megvalósítása szintén a Hankiss Jánosokra vár. Szeretnők, ha a Hankiss—Juhász-féle «Littérature hongroise» hamarosan bővített kiadást is megérhetne. Adják végre a külföld számára irodalmunk összefoglaló képe mellett a magyar költészet és széppróza könyvét, melyet A magyar irodalom olvasókönyvének is nevezhetnénk. Csak az egyik valósult meg mindezideig : *A magyar költészet kincsháza*, *Endrődi Sándor* szerkesztésében. Ez is elfogyott s részben el is avult már. A másik, a magyar széppróza, tudományos próza breviáriuma, méltó keretben, még megoldásra vár. Itthon s külföldön egyaránt megtehetnék hivatásukat, mindenkinek örömére, aki a magyarság egyéni, európai szellemű alkotásai iránt érdeklődni tud.

Hankiss János írói pályájának főbb útvonalaire érdekesen világít rá Juhász Géza, az «Irodalomszemlélet»-hez írt előszavában :

«Ha azt mondom : az élet és irodalom kapcsolatait keresi, édeskevés. Ma minden hozzáértőnek ettől fő a feje. Irodalom és élet : tűz és víz a kortudatban. Aki össze akarja békíteni, csaknem mind az élet szennyos hullámaival fojtaná üszökké a műalkotást. Hankiss az irodalom fényét árasztja az életre ; fölfedezi, hogy amit életnek hívunk, csak az irodalom teszi átélhetővé. Mások az irodalmat barbarizálják, ő az életet humanizálja. Desztillált élet? Az ő számára a legelevenebb tevékenység, csupa egészséges kezdemény, úttörő kiadványok negyedfélszáz külföldi előadás, még műfordítások is. A magyar irodalom nemzetközi elismertetésének époly sikeres harcosa, amilyen szerencsés ösztönnel kutatja a külföldi irodalmakban a magyar élet nyomát.

Most irodalomszemléletet ad. Korszerű vállalkozás. Az irodalomtudomány kinőtt a gyermekszobából ; önálló hajlékot keres. Hankiss nem kezdi a toronygombon a rendszeralkotást, nem az elvont gondolatok egéből épít aláfelé. Vérévé vált a francia műveltség, amelyben a tény eszmévé finomul anélkül, hogy valóságizét elvesztené. Mondatain ott rezeg valami a művészet fényéből, választékos, izléses stilisztika».

TÚLVILÁGI TÁJ.

*Elszórtan itt-ott béna fák,
körül mindenütt némaság.*

*Medrében megfagyott folyam
fordul s mint az üveg, olyan.*

*Szintelen, sápadt holdvilág,
a mező csupa holt virág.*

*Állandó, hideg, messzi fény
fehéren ég az Úr szívéen.*

Kelemen István.